

До ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОГО ПІДҐРУНТЯ НЕФОРМАЛЬНОЇ ЛОГІКИ (ІСТОРИКО-ЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Ірина Хоменко

Анотація. Неформальна логіка виникає наприкінці 1970-х років як спроба розвинути тип логіки, який спрямований на аналіз та оцінку таких міркувань, з якими людина щодня стикається в політичних і соціальних дискусіях, у засобах масової інформації, рекламі і повсякденному міжособистісному спілкуванні. На ранньому етапі становлення неформальної логіки науковці розглядали її як альтернативу формальній логіці. У 1990-х ця позиція була уточнена – ці дві логіки не є альтернативами, вони доповнюють одна одну.

Стаття присвячена дослідженню історії становлення неформального руху. Її метою є виявлення історичних передумов, які сприяли появі ініціативи неформальної логіки. До розгляду авторка взяла історичний період з 1950-х до 1990-х років.

У статті вирізняються два типи таких передумов – концептуальні і педагогічні. По-перше, базуючись на працях Стівена Тулміна і Хаїма Перельмана кінця 1950-х років, авторка виокремлює як концептуальну передумову критику формальної (символічної, математичної) логіки, сутність якої полягала у її неспроможності аналізувати міркування, з якими люди стикаються у реальному житті (як професійному, так і буденному), наприклад, у різноманітних суперечках. З цієї передумови випливає пропозиція надати логіці емпіричного характеру – розробити дієві інструменти для аналізу та оцінки аргументативних міркувань. Ще одна концептуальна передумова – це ідея залучити до логічного розгляду неформальні помилки, яка була переконливо обґрунтована у знаменитій праці Чарльза Гемблліна «Помилки» (1970).

Розглянувши історію університетського викладання логіки у 1950–1970-х роках, у статті обґрунтовується, що незадоволеність як викладачів, так і студентів тогочасними курсами з символічної логіки, розробка нових логічних курсів, видання нових підручників і посібників з логіки, які мали практичну спрямованість, стали значущим історичним підґрунтям для появи неформальної ініціативи.

Ключові слова: формальна логіка, неформальна логіка, історія неформальної логіки, концептуальні передумови, педагогічні передумови.

1. Вступ

Неформальна логіка виникає наприкінці 1970-х років як спроба розвинути альтернативний тип логіки, спрямований на аналіз та оцінку таких міркувань, з якими людина щодня стикається в політичних і соціальних дискусіях, у засобах масової інформації, рекламі і повсякденному міжособистісному спілкуванні.

Неформальна ініціатива бере початок у дослідницьких розвідках і жвавих дискусіях, які проводилися, насамперед, у Канаді, зокрема у Віндзорському університеті. Поява неформальної логіки спровокувала низку дискусійних питань. Зокрема, науковців цікавило питання, до якої наукової царини можна віднести неформальну логіку?

Різноманіття точок зору, які висували науковці у 1980-х, 1990-х роках щодо цього питання, вражає. Наприклад, можна звернутися до збірки «Нові нариси з неформальної логіки».¹ У цій книзі зібрані есеї, які засновані на доповідях, презентованих на Третньому міжнародному симпозіумі з неформальної логіки, що відбувся у Віндзорському університеті в червні 1989 року. Тут можна знайти вислови науковців, у яких стверджується, що, по-перше, неформальна логіка безумовно є частиною логічного знання. Проте її слід розглядати як альтернативу формальній логіці.² По-друге, що логікою може називатися тільки формальна (символічна) логіка, звідки випливає, що неформальну логіку не можна віднести до царини логічного знання. По-третє, що неформальна логіка, хоча і називається логікою, проте все-таки ближче до епістемології, тому її треба розглядати як прикладну епістемологію. По-четверте, можна знайти зв'язки між неформальною логікою і теорією аргументації. Проте її не слід ототожнювати з теорією аргументації в цілому, оскільки вона відрізняється від багатьох інших царин цієї теорії.

Крім того, самі фундатори неформальної логіки (Ральф Джонсон і Ентоні Блейр) вже після того, як вона інституційно оформилася на

---

¹ Johnson R.H., Blair J.A. (Eds.) *New Essays in Informal Logic*. Windsor, Ontario: Informal Logic, 1994.

² Неформальну логіку розглядали як альтернативу формальній логіці тільки на початку її створення. Вже у 1999 році Ральф Джонсон у статті «Відносини між формальною та неформальною логіками» писав, що обидві логіки мають різні предмети вивчення. Проте вони не знаходяться в опозиції одна до одної; вони доповнюють одна одну.

Першому міжнародному симпозіумі у 1978 році, у своїх публікаціях продовжували активно обговорювати зазначене вище питання.³

З моменту народження неформальної логіки минуло більше сорока років. За цей час було видано багато статей, монографій і підручників. Однак питання про те, що таке неформальна логіка, залишається актуальним, зважаючи на факт, що вона на сьогодні представлена цілою низкою різноманітних підходів. Але треба зазначити, що з множини наявних визначень можна виокремити найбільш вживане на сьогодні.

Неформальна логіка позначає ту царину логіки, завданням якої є розробка неформальних стандартів, критеріїв, процедур для аналізу, інтерпретації, оцінки, критики та побудови аргументації в повсякденній мові.⁴

Як видно автори цього визначення (Джонсон і Блейр) відносять неформальну логіку до царини логічного знання, а її специфіку вбачають у тому, що предметом її дослідження є саме міркування, у яких міститься аргументація, виражена природною мовою. Іншими словами, неформальна логіка у цьому визначенні напряду пов'язана з аргументативною проблематикою.

Чому саме аргументативне спрямування стає визначною рисою неформальної ініціативи? Для відповіді на це питання доцільно звернутися до історії виникнення неформальної логіки і з'ясувати історичне підґрунтя її появи у науковому середовищі. У зв'язку з цим метою статті є виявлення історичних передумов, які сприяли появі ініціативи неформальної логіки. До розгляду в статті взято історичний період з 1950-х до 1990-х років.

³Див.: *Johnson R.H. Informal Logic and Politics* / E.M. Barth & E.C.W. Krabbe (eds). Logical and Political Culture. Amsterdam: North Holland, 1992; *Johnson R.H. Informal Logic and Pragma-Dialectics. Some Differences* / Eemeren F.H. van, Grootendorst R., Blair J.A. & Willard C.A. (eds). *Analysis and Evaluation. Proceedings of Third ISSA Conference on Argumentation*. Amsterdam: Sic Sat, 1995. P. 237-245; *Johnson R.H. The Relation between Formal and Informal Logic. Argumentation*. 1999. Vol. 13. P. 265-274; *Johnson R.H. The Rise of Informal Logic*. Newport News: Wale Press, 1996; *Johnson R.H. The Recent Development of Informal Logic* / Blair J.A., Johnson R.H., (eds) *Informal Logic. The First International Symposium*. Inverness: Edgepress, 1994. P. 3-28.; *Johnson R.H. Making sense of informal logic. Informal logic*. 2006. Vol. 26(3). P. 231-238; *Johnson R.H., Blair J.A. Informal logic. An Overview. Informal Logic*. 2000. Vol. 20(2). P. 93-107.

⁴*Johnson R.H., Blair J. A. Informal logic. An Overview. Informal Logic*. 2000. Vol. 20(2). – P. 94.

2. Історичний контекст

Для того щоб проаналізувати історичні передумови появи неформальної ініціативи, важливо мати уявлення про історичний контекст, тобто ті події, які сприяли її становленню як сфери наукового дослідження і як навчальної дисципліни, починаючи з 1970-х і до 1990-х років.

Як вже зазначалося вище у 1978 році у Віндзорі був проведений Перший симпозіум з неформальної логіки. Через два роки, у 1980 році, була проведена Перша, а у 1983 році – Друга міжнародна конференція з неформальної логіки. Під час роботи останньої була створена Асоціація неформальної логіки та критичного мислення (AILACT), яка мала на меті сприяти дослідженню, викладанню та тестуванню неформальної логіки та критичного мислення.

Пізніше, у 1995 році, було створене Товариство вивчення аргументації в Онтаріо (OSSA). Метою цього товариства на ранньому етапі історії неформальної логіки було окреслення певних шляхів ідентифікації саме канадського підходу до вивчення аргументації. Можна припустити, що поштовхом до його появи була активна діяльність Міжнародного товариства з вивчення аргументації (ISSA), яке було засноване під час роботи Першої міжнародної конференції з аргументації, що відбулася в Амстердамському університеті в 1986 році.⁵ Тут треба також зазначити, що вже у XXI столітті, у 2007 році, був створений потужний Центр досліджень міркувань, аргументації і риторики при Віндзорському університеті, Канада (CRRAR), на чолі зі знаним науковцем Крістофером Тіндейлом.

У 1978 році виходить перший номер журналу «Informal Logic Newsletter». У редакційній статті Джонсон і Блейр так описують стан справ на той час:

Як ми з'ясували на Віндзорському симпозіумі, неформальна логіка означає багато чого для різних людей. Тоді давайте оголосимо нашу концепцію щодо неї. Наразі ми будемо використовувати цей термін для позначення широкого кола інтересів і питань, єдиним, що їх поєднує, здається є те, що вони не будуть розглядатися на сторінках «The Journal of Symbolic Logic» [...] Ми вважаємо, що неформальна логіка охоплює весь спектр теоретичних і практичних питань, на які звертають увагу, коли їх прискіпливо розглядають з нормативною

---

⁵Обидва з цих товариств були організаторами численних міжнародних конференцій. Так, у 2023 році у Лейдені (Нідерланди) відбулася вже Десята конференція Міжнародного товариства вивчення аргументації (ISSA), а у 2024 році – Тринадцята конференція Товариства вивчення аргументації в Онтаріо (OSSA).

точки зору щодо міркувань, які люди насправді використовують. Заберіть з цього виключно формальні питання, і те, що залишається, буде неформальною логікою. Таким чином, наша концепція є дуже широкою та ліберальною і охоплює все, починаючи з теоретичних питань (теорія помилок і аргументативне міркування) до практичних (таких як найкраще відобразити структуру звичайних аргументативних міркувань) до педагогічних питань (як розробляти курси критичного мислення; які матеріали використовувати).⁶

Журнал «Informal Logic Newsletter» проіснував шість років. Його наступником став часопис під назвою «Informal Logic», перший номер якого вийшов друком у 1984 році. У редакційній статті було зазначено, що на сторінках цього періодичного видання будуть розглядатися питання щодо теорії, практичного застосування та викладання неформальної логіки. Там же було надано інформацію, що редколегія розуміє під терміном «неформальна логіка».

Під «неформальною логікою» ми маємо на увазі логіку, яка використовується для аналізу і оцінки аргументативних міркувань та інших форм міркувань, які використовуються в практиці раціонального життя.⁷

З появою неформальної ініціативи почали виходити нові підручники щодо означеної тематики. Піонерами у цій царині були Майкл Скрівен, Ральф Джонсон і Ентоні Блейр. Цікавий історичний факт щодо цих книжок наведений у спогадах Блейра, присвячених ранній історії неформальної логіки.

У середині 1970-х і Скрівен у США, і Джонсон з Блейром у Канаді мали проблеми з пошуком рецензентів підручників серед своїх колег, які б рекомендували видавцям рукописи з неформальної логіки.⁸

Врешті-решт їхні зусилля увінчалися успіхом – рецензенти були знайдені. У 1976 році виходить друком знаменита книга Скрівена «Міркування»,⁹ а у 1977 році не менш відома книга Джонсона і Блейра «Логічний самозахист».¹⁰

⁶ Johnson R.H., Blair J.A. From the Editors. *Informal Logic*. 1978. Vol. 1(1).

⁷ Blair J.A., Johnson R.H. From the Editors. *Informal Logic*. 1984. Vol. 6(1).

⁸ Blair J.A. Pioneering Informal Logic and Argumentation Studies. *Informal Logic. A 'Canadian' Approach to Argument*. Windsor: Windsor Studies in Argumentation, 2019.

⁹ Scriven M. Reasoning. New York: McGraw Hill, 1976.

¹⁰ Johnson R.H., Blair J.A. Logical Self-Defence. Toronto: McGraw Hill Ryerson, 1977.

Отже, історичні події, які відбувалися у період, який можна назвати «ранньою історією неформальної логіки», свідчать про надзвичайну активність тих науковців, які просували неформальну ініціативу, у різних царинах: (1) розробка нових курсів з логіки, (2) організація конференцій і симпозіумів, (3) створення Асоціації неформальної логіки та критичного мислення (AFLACT) і Товариства вивчення аргументації в Онтаріо (OSSA), (4) започаткування нового журналу «Неформальна логіка», (5) підготовка та друк статей, монографій і підручників з неформальної проблематики.

У зв'язку з цим постають питання. Невже така активність науковців виникає на порожньому місці? Чи неформальний рух має історичні корені? Можна надати заперечну відповідь не перше питання і стверджувальну – на друге. Виникнення неформальної ініціативи має глибоке історичне підґрунтя. Розкриваючи це питання, у статті вирізняються концептуальні та педагогічні передумови появи неформальної ініціативи.

3. Концептуальні передумови

На мою думку, головною концептуальною передумовою появи неформальної логіки була констатація того факту, що тогочасна формальна (символічна) логіка не мала інструментів для аналізу міркувань, з якими люди стикаються у реальному житті (як професійному, так і буденному), наприклад, у різноманітних суперечках. У цьому контексті доцільно звернутися, передусім, до двох праць – «Використання аргументативного міркування» Стівена Тулміна і «Нової риторики» Хаїма Перельмана, яку він написав разом з Люсі Ольбрехтс-Титекою.¹¹ Обидві книги виходять друком у 1958 році. Вони цікаві саме тому, що в них вперше з'являється чітко сформульована критика тогочасної символічної логіки і пропозиції щодо створення нової логіки, яка б стала альтернативою логіці формальній.

Так, Тулмін запропонував концепцію «працюючої логіки» («working logic»), а Перельман і Ольбрехтс-Титека – новаторське для того часу вчення про «нову риторику». Спільним для обох концепцій було наголошення на неспроможності тогочасної логіки аналізувати аргументативну проблематику.

---

¹¹ *Toulmin S.E.* The Uses of Argument. Cambridge: Cambridge UP, 1958; *Perelman C., Olbrechts-Tyteca L.* Traité De L'argumentation: La Nouvelle Rhétorique. Paris: Presses Universitaires de France La Nouvelle Rhétorique, 1958.

Ідея Тулміна полягала у тому, що головну проблему формальної логіки можна визначити як зведення всіх міркувань, які люди використовують у різних ситуаціях, до загальноприйнятних стандартів дедукції. У такому випадку процедура розмірковування стає універсальною для будь-якої царини знання і зводиться тільки до дедуктивних міркувань. На його думку, необхідно створити нову логіку, подібну до епістемології, предметом якої повинні стати аргументативні процеси в різних царинах людської життєдіяльності. Така логіка може бути застосована до гуманітарних наук, насамперед до правознавства. Формальна логіка є ідеальною, а неформальна логіка – це дієва, або «працююча логіка».

Тулмін писав про це наприкінці 1950-х. Для порівняння наведу цитати одного з піонерів неформального руху – Джона Вудса, який згадує ранню історію неформальної логіки вже у 2019 році.

Формальна логіка 1970-х років була переважно про дедуктивні міркування, тоді як більшість найкращих міркувань були дедуктивно неправильними. Фокусуючись на дедукції, формальна логіка просто пропускала більшість цілей, які поставили перед собою неформальні логіки. [...] Для більшості канадських дослідників аргументативних міркувань існує єдина точка дотику з формальним моделюванням – з тим, що помилково називають «трансформацією» міркувань природної мови в їхні логічні форми у формальній мові L – зазвичай класичній логіці першого порядку [...] Хоча природні мови наповнені значеннями, формальні «мови» не мають жодних значень. Неможливо замовити гамбургер у L або просто сказати, як тебе звуть.¹²

Перельман разом з Ольбрехтс-Титекою вважали, що тогочасний бурхливий розвиток математичної логіки сприяв тому, що логіки переважно зосередилися на математичних доведеннях і зовсім не звертали уваги на аргументацію в гуманітарній царині. Математика та більшість природничих наук мають справу з очевидними твердженнями або твердженнями, які можна вивести з їхніх комбінацій. На відміну від них, гуманітарна проблематика має справу з ціннісними висловлюваннями. Таким чином, не можна використовувати ту саму схему доведення в природничих і гуманітарних науках. Щоб підкреслити цю відмінність, Перельман і Ольбрехтс-Титека використовували термін «доведення» для математичних і природничих наук, а «аргументація» – для гуманітарних наук. Вони дотримувалися позиції, за якою формальна логіка є логікою доведення, а неформальна логіка – логікою аргументації.

¹² Woods J. *Formal Models. Informal Logic: A 'Canadian' Approach to Argument*. Windsor: Windsor Studies in Argumentation, 2019. – P. 80, 81.

Крім того, важливою передумовою появи неформальної ініціативи, на мій погляд, була ідея, яку можна виразити таким новітнім терміном, як «емпірикалізація».¹³ У цьому зв'язку звернімо увагу на таку цитату Тулміна.

Потрібна радикальна переупорядкованість логічної теорії, щоб наблизити її до критичної практики.¹⁴

Далі, обґрунтовуючи таку позицію, він стверджує:

Логіка [...] можливо, повинна стати менш апіорним предметом, ніж це було нещодавно [...] Приймаючи необхідність розпочати аналіз форм аргументативних міркувань, поширених у будь-якій царині, наша відправна точка визначається як відверто емпірична.¹⁵

Перельман і Олбрехтс-Титека також підтримали позицію Тулміна щодо емпіричного складника неформальних досліджень. Вони стверджували, що їхня концепція – «нова риторика», має базуватися на емпіричних спостереженнях.¹⁶

Ще одна ідея, яка є важливою для становлення неформального руху наприкінці ХХ століття, була висловлена у книзі Чарльза Гембліна «Помилки»,¹⁷ яка вийшла друком у 1970 році, а потім багато разів перевидавалася. Він наполягав на тому, що предметом дослідження логіків повинні стати неформальні помилки, які люди повсякчасно роблять, аргументуючи власну позицію або критикуючи точку зору опонента. Ця книга стала першим повним дослідженням таких помилових міркувань з часів Арістотеля і до 1970-х років. Проблематика стосовно помилок, їхнього визначення та класифікації згодом стала однією з головних серед неформальних досліджень.

4. Педагогічні передумови

Важливо зазначити, що крім концептуальних передумов, педагогічна складова також суттєво вплинула на появу неформального руху наприкінці 1970-х. Починаючи з 1950-х років, викладачі були у

¹³Хоменко І. Емпірикалізація в сучасній теорії аргументації: історичні передумови та напрями досліджень. *Актуальні проблеми духовності*. 2022. Вип. 23. С. 217–232.

¹⁴Toulmin S.E. *The Uses of Argument*. Cambridge: Cambridge UP, 1958. – P. 253.

¹⁵*Ibid.* – P. 257.

¹⁶Perelman C., Olbrechts-Tyteca L. *Traité De L'argumentation: La Nouvelle Rhétorique*. Paris: Presses Universitaires de France La Nouvelle Rhétorique, 1958.

¹⁷Hamblyn S.L. *Fallacies*. London: Methuen, 1970.

пошуках більш практичного навчального курсу з логіки, ніж тогочасні курси символічної логіки. Їхня мета полягала у тому, щоб надати студентам логічні інструменти для аналізу текстів, з якими вони стикаються в повсякденному спілкуванні, рекламі, засобах масової інформації тощо. Згодом в університетах почали викладатися нові вступні курси з логіки. До них викладачі підготували та видали відповідні підручники. Їхньою суттєвою особливістю було, передусім, те, що логіка там розглядалася як царина, яка не базувалася виключно на формальному каноні.

Серед публікацій 1950-1970-х років, присвячених логіці в широкому сенсі, можна навести праці таких авторів, як Енгел (1974), Баррі (1976), Бердслі (1950), Бердслі (1975), Капальді (1973), Копі (1953), Енінгер (1974), Енгел (1976), Фогелін (1978), Гіч (1976), Гемблін (1970), Кахане (1971), Міхалос (1970), Скрівен (1976)¹⁸ та ін.

Беручи цей історичний контекст до уваги, виникає ще одна дослідницька проблема. Що саме спонукало Джонсона і Блейра до розробки концепції логіки, яка потім отримала назву «неформальна логіка», що стало тією відправною точкою для появи неформальної ініціативи і усіх тих організаційних подій, про які йшлося у другому параграфі? Відповідь на це питання очевидна. Неформальна логіка – це перш за все педагогічна ініціатива. Для обґрунтування цього положення звернімося до такого питання. Чому Джонсон вирішив замінити курс з символічної логіки, який він викладав роками у Віндзорському університеті на інший навчальний курс з логіки? Давайте розглянемо це питання, базуючись на поясненнях, наданих самим Джонсоном в інтерв'ю Такузо Коніші.¹⁹

¹⁸ *Engel S.M.* With Good Reason: An Introduction to Informal Fallacies. New York: St. Martin's Press, 1976; *Barry V.E.* Practical Logic. Holt, Rinehart and Winston, 1976; *Beardsley M.C.* Practical Logic. New York: Prentice-Hall, 1950; *Beardsley M.C.* Thinking Straight: Principles of Reasoning for Readers & Writers. 4th ed. Englewood Cliffs, New York: Prentice-Hall, 1975; *Capaldi N.* The Art of Deception: An Introduction to Critical Thinking. Buffalo: Prometheus Books, 1973; *Copi I.M.* Introduction to Logic. New York: Macmillan, 1953; *Ehninger D.* Influence, Belief, and Argument: An Introduction to Responsible Persuasion. Scott Foresman & Co., 1974; *Engel S.M.* With Good Reason: an Introduction to Informal Fallacies. New York: St. Martin's Press. 1976; *Fogelin R.J.* Understanding Arguments: An Introduction to Informal Logic. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1978; *Geach P.T.* Reason and Argument. Berkeley: University of California Press, 1976; *Hamblin C.L.* Fallacies. London: Methuen, 1970; *Kahane H.* Logic and Contemporary Rhetoric. The Use of Reasoning in Everyday Life. Belmont: Wadsworth, 1971; *Michalos A.C.* Improving Your Reasoning. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1970; *Scriven M.* Reasoning. New York: McGraw Hill, 1976.

¹⁹ *Konishi T.* Toward a History of Argumentation: Canadian informal logic. In: J.

У 1960-х роках Джонсон дійсно викладав символічну логіку впродовж восьми місяців, тобто академічний рік, у Віндзорському університеті. Після завершення курсу студенти пройшли опитування. Їхні відповіді показали, що вони не вважають курс символічної логіки корисним для розв'язання суперечок, з якими вони стикалися у повсякденному житті. Джонсон помітив, що студенти з математичною підготовкою досягли успіху у вивченні логіки, тоді як ті, хто її не мав, мали великі труднощі. Стурбований таким становищем, він вирішив замінити цей логічний курс на новий під назвою «прикладна логіка» (*applied logic*), який почав викладати з 1971 році. Його обрали 20 студентів. Показниками успішності «Прикладної логіки» були схвальні результати опитувань, а також той факт, що через рік на цьому курсі вже навчалися 40 студентів.

У загальному календарі Віндзорського університету на 1971-1972 рр. зазначено таку загальну мету прикладної логіки:

Мета цього курсу — навчити студента розрізняти хороші міркування від поганих. Серед тем для розгляду є: головні принципи дедуктивного міркування; різні види помилок; природа індуктивних міркувань; різниця між доведенням і переконанням. Приклади братимуться не лише з філософських творів, а й із політичних промов, реклами, газет і періодичних видань. (3 години на тиждень).²⁰

У 1972 році Блейр приєднався до викладання курсу з прикладної логіки. Підручник, який Джонсон і Блейр тоді рекомендували студентам, був «Логіка та сучасна риторика» американського автора Говарда Кехана.²¹ Згодом, узагальнивши свій досвід роботи зі студентами, Джонсон і Блейр готують до видання власний підручник, який побачив світ у 1977 році під назвою «Логічний самозахист».²² Ця книга стала одним із перших підручників з неформальної логіки. Мета підручника полягала в тому, щоб презентувати (1) достатньо теорії, щоб пояснити, чому певні типи аргументативних міркувань є хорошими (*good*) чи поганими (*bad*), і (2) достатньо ілюстрацій і прикладів, щоб показати, як цю теорію можна застосувати до реального життя.

Дослідивши низку інтерв'ю Такузо Коніші з визначними представниками неформального руху в Канаді, можна дійти висновку, що

Ritola (Ed.), *Argument Cultures: Proceedings of OSSA 09*. Windsor, ON: OSSA, 2009.

²⁰ *Calendar UW*. The general calendar of University of Windsor, 1971-1972.

²¹ *Kahane H.* *Logic and Contemporary Rhetoric. The Use of Reasoning in Everyday Life*. Belmont: Wadsworth, 1971.

²² *Johnson R.H., Blair J.A.* *Logical Self-Defense*. Toronto: McGraw-Hill Ryerson, 1977.

їхній інтерес до неформальної логіки та аргументації так само, як у Джонсона і Блейра, був обумовлений, передусім, їхньою викладацькою діяльністю, тобто незадоволеністю тими курсами з символічної (математичної логіки), які вони викладали в університетах.

Наприклад, Даглас Волтон викладав у 1970-х курс математичної логіки в Університеті Вінніпегу (Канада). Як і Джонсон, він усвідомлював, що студентам потрібні практичні навички для опрацювання неформальних помилок, а не глибоке розуміння математичної логіки. В інтерв'ю Такудзо Коніші Волтон згадував:

Коли я почав викладати логіку, я зрозумів, що студентам Університету Вінніпегу не так потрібна математична логіка, яку я викладав, а їм потрібен більш практичний підхід або більше практичних навичок, і тому, зокрема, до навчальної програми стандартного курсу логіки я додав вивчення неформальних помилок.²³

Результатом таких пошуків «нової» логіки для викладання студентам стали не тільки навчальні курси з неформальної логіки, а також численні підручники, підготовлені і видані викладачами. Серед них, наприклад, відомі книги Труді Гов'єр і Дейвіда Хічкока, які неодноразово перевидавалися.²⁴

Підсумовуючи, можна стверджувати, що визнання обмежених можливостей застосування формальної логіки у гуманітарному знанні, а також незадоволення студентів та викладачів курсами з символічної, або математичної, логіки сприяли наприкінці ХХ століття поширенню ініціативи неформальної логіки і врешті-решт формуванню такого напрямку досліджень і такої навчальної дисципліни, як неформальна логіка.

Висновки

У цій статті була зроблена спроба виявити передумови виникнення ініціативи неформальної логіки наприкінці 1970-х років. Серед таких передумов можна вирізнити концептуальні і педагогічні. Концептуальні передумови пов'язані (1) з критикою тогочасної формальної (символічної, математичної) логіки, яка полягала у її неспроможності

---

²³*Konishi T.* Toward a History of Argumentation: Canadian informal logic. In: J. Ritola (Ed.), *Argument Cultures: Proceedings of OSSA 09*. Windsor, ON: OSSA, 2009.

²⁴*Govier T.* *A Practical Study of Argument*. Belmont, CA: Wadsworth, 1985; *Hitchcock D.* *Critical Thinking: A guide to evaluating information*. Agincourt, ON: Methuen Publications, 1983.

аналізувати міркування, з якими люди стикаються у реальному житті (як професійному, так і буденному), наприклад, у різноманітних суперечках, (2) пропозицією емпірикалізації логічного знання, (3) включенням до логічної царини проблематики неформальних помилок. Щодо педагогічних передумов, то вони полягали у незадоволеності як студентів, так і викладачів університетськими курсами з тогочасної формальної (символічної) логіки, які не надавали практичних інструментів для оцінки різноманітних аргументативних міркувань.

References

1. *Barry V.E.* Practical Logic. Holt, Rinehart and Winston, 1976.
2. *Beardsley M.C.* Practical Logic. New York: Prentice-Hall, 1950.
3. *Beardsley M.C.* Thinking Straight: Principles of Reasoning for Readers & Writers. 4th ed. Englewood Cliffs, New York: Prentice-Hall, 1975.
4. *Blair J.A.* Pioneering Informal Logic and Argumentation Studies. / Puppo F. (eds). Informal Logic. A 'Canadian' Approach to Argument. Windsor: Windsor Studies in Argumentation, 2019.
5. *Blair J.A., Johnson R.H.* From the Editors. *Informal Logic*. 1984. Vol. 6(1).
6. *Blair J.A., Johnson R.H.* Informal Logic: The first international symposium. Irvine, CA: Edgepress, 1980.
7. *Calendar UW.* The general calendar of University of Windsor, 1971-1972.
8. *Capaldi N.* The Art of Deception: An Introduction to Critical Thinking. Buffalo: Prometheus Books, 1973.
9. *Copi I.M.* Introduction to Logic. New York: Macmillan, 1953.
10. *Engel S.M.* With Good Reason: An Introduction to Informal Fallacies. New York: St. Martin's Press, 1976.
11. *Ehninger D.* Influence, Belief, and Argument: An Introduction to Responsible Persuasion. Scott Foresman & Co., 1974.
12. *Engel S.M.* With Good Reason: An Introduction to Informal Fallacies. New York: St. Martin's Press. 1976.
13. *Fogelin R.J.* Understanding Arguments: An Introduction to Informal Logic. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1978.

14. *Geach P.T.* Reason and Argument. Berkeley : University of California Press, 1976.
15. *Govier T.A* Practical Study of Argument. Belmont, CA : Wadsworth, 1985.
16. *Hitchcock D.* Critical Thinking: A guide to evaluating information. Agincourt, ON : Methuen Publications, 1983.
17. *Hamblin S.L.* Fallacies. London : Methuen, 1970.
18. *Johnson R.H.* Informal Logic and Politics / E.M.Barth & E.C.W.Krabbe (eds). Logical and Political Culture. Amsterdam : North Holland, 1992.
19. *Johnson R.H.* Informal Logic and Pragma-Dialectics. Some Differences / Eemeren F.H. van, Grootendorst R., Blair J.A. & Willard C.A. (eds). Analysis and Evaluation. Proceedings of Third ISSA Conference on Argumentation. Amsterdam : Sic Sat, 1995, P. 237–245.
20. *Johnson R.H.* Making sense of informal logic. *Informal logic*. 2006. Vol. 26(3). P. 231–238.
21. *Johnson R.H.* The Recent Development of Informal Logic / Blair J.A., Johnson R.H., (eds) Informal Logic. The First International Symposium. Inverness : Edgepress, 1994. P. 3–28.
22. *Johnson R.H.* The Relation between Formal and Informal Logic. *Argumentation*. 1999. Vol. 13. P. 265–274.
23. *Johnson R.H.* The Rise of Informal Logic. Newport News : Wale Press, 1996.
24. *Johnson R.H.*, Blair J.A. From the Editors. *Informal Logic*. 1978. Vol. 1(1).
25. *Johnson R.H.*, Blair J.A. Informal logic. An Overview. *Informal Logic*. 2000. Vol. 20(2). P. 93–107.
26. *Johnson R.H.*, Blair J.A. Logical Self-Defense. Toronto : McGraw-Hill Ryerson, 1977.
27. *Kahane H.* Logic and Contemporary Rhetoric. The Use of Reasoning in Everyday Life. Belmont : Wadsworth, 1971.
28. *Konishi T.* Toward a History of Argumentation: Canadian informal logic. In: J. Ritola (Ed.), Argument Cultures: Proceedings of OSSA 09. Windsor, ON : OSSA, 2009.

29. *Khomenko I.* Empirykalizatsiya v suchasniy teorii argumentatsiyi: istorychni peredumovy ta napryamy doslidzhen. *Aktualni problemy dukhovnosti.* 2022. Vol. 23. S. 217–232.
30. *Michalos A.C.* Improving Your Reasoning. Englewood Cliffs : Prentice Hall, 1970.
31. *Perelman C.* Olbrechts-Tyteca L. *Traité De L'argumentation: La Nouvelle Rhétorique.* Paris : Presses Universitaires de France La Nouvelle Rhétorique, 1958.
32. *Puppo F.* (eds). *Informal Logic: A 'Canadian' Approach to Argument.* Windsor : Windsor Studies in Argumentation, 2019.
33. *Scriven M.* Reasoning. New York : McGraw Hill, 1976.
34. *Toulmin S.E.* The Uses of Argument. Cambridge : Cambridge UP, 1958.

ON THE ISSUES OF THE HISTORICAL BASIS OF INFORMAL LOGIC
(HISTORICAL AND LOGICAL RESEARCH)

Iryna Khomenko

Abstract. Informal logic emerged in the late 1970s as an attempt to create a logic that analyses and evaluates the kinds of reasoning people encounter daily. This includes reasoning in political and social discussions, media, advertising, and everyday interpersonal communication. During the early stages of developing informal logic, scholars viewed it as an alternative to formal logic. In the 1990s, this view was clarified: these two logics are not alternatives but complement each other.

The paper examines the history of the formation of the informal movement. It aims to identify the historical preconditions that led to the emergence of informal logic. In this regard, the author studies the historical period from the 1950s to the 1990s.

The paper identifies two types of preconditions: conceptual and pedagogical. Drawing on the works of Steven Toulmin and Chaim Perelman from the late 1950s, the author highlights the criticism of formal (symbolic, mathematical) logic as a key conceptual precondition. The criticism is that formal logic does not have the tools for analysing reasoning used in real-life situations. From this premise follows the proposal to give logic an empirical character - to develop practical tools for analysing and evaluating real arguments. Another conceptual precondition is to involve informal fallacies in logical consideration, which was convincingly argued in Charles Hamblin's famous work «Fallacies» (1970).

In the paper, the author studies the history of university logic teaching from the 1950s to the 1970s. Summarising, the author states that the dissatisfaction expressed by teachers and students regarding the courses on symbolic logic, along with the appearance of new logic courses and textbooks, played a crucial role in the emergence of the informal initiative.

Keywords: formal logic, informal logic, history of informal logic, conceptual preconditions, pedagogical preconditions.

Надійшла до редакції 1 серпня 2024 р.

Хоменко Ірина Вікторівна

Кафедра логіки

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 64/13

м. Київ

01601

Khomenko Iryna

Department of Logic

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Volodymyrska st., 64/13

Kyiv

01601

<https://orcid.org/0000-0003-3522-2271>

khomenkoi.ukr1@gmail.com

<https://doi.org/10.55056/apm.7744>